FALİH RIFKI ATAY

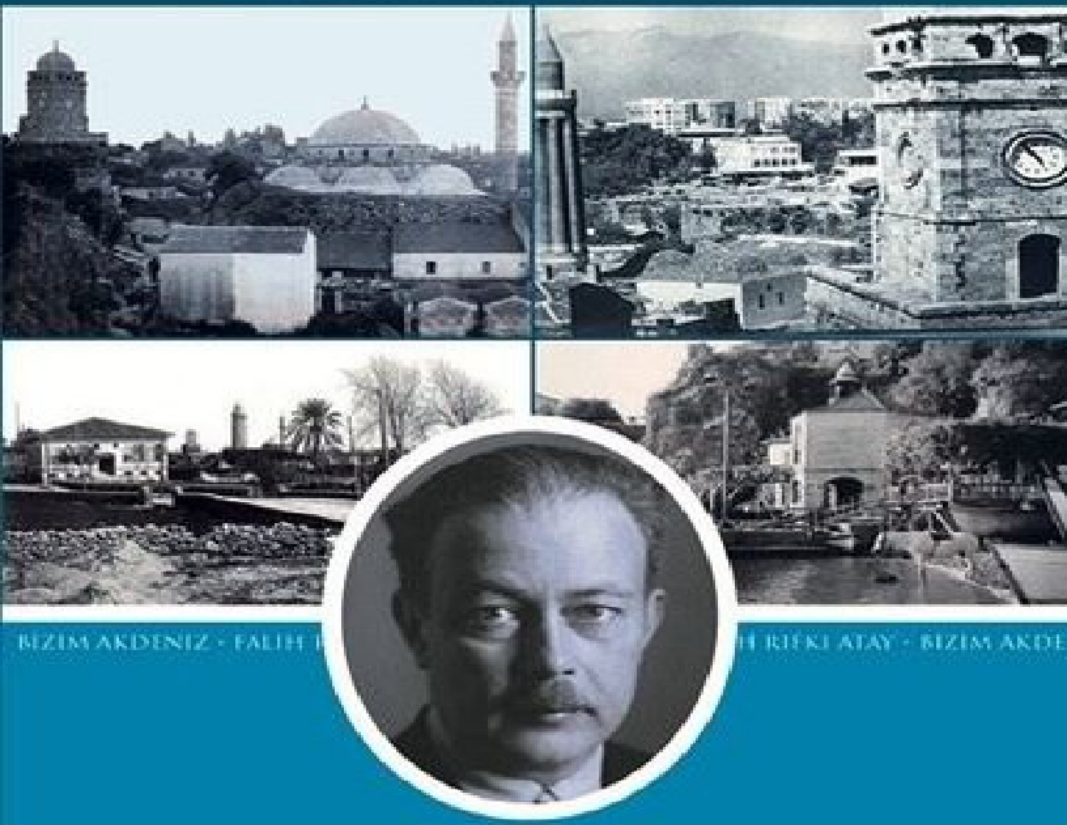

BİZİM AKDENİZ · FALİH RIFKI ATAY · BİZİM AKDENİZ

BİZİM AKDENİZ

pozitif

BİZİM AKDENİZ

Falih Rıfkı Atay

Pozitif Yayınları - 2020

Falih Rıfkı Atay

(1894-1971) Atatürk üzerine çalışmalarıyla tanınmış gazeteci, yazar Falih Rıfkı Atay 1894'te İstanbul'da doğmuştur. Öğrenimini İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde yaptı. 1908 devriminden sonra Tanin gazetesinde gazeteciliğe başladı. Bir yandan gazetelere, dergilere yazılar yazıyor, bir yandan da Babıâli Mektubi Kalemi'ne devam ediyordu (1913). Bir süre sonra, oradan Dahiliye Hususi Kalemi'ne kâtip olarak geçti.

Falih Rıfkı Atay, Birinci Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katıldı. Bir süre sonra 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın emir subayı olarak, Kudüs'te ve Suriye'de bulundu. Bu arada, resmî görevle birtakım Avrupa yolculuklarına da katıldı. Savaş sona erince, Bahriye Özel Kalem Müdür Yardımcılığı'na atandı. O sıralarda iki arkadaşıyla birlikte Akşam gazetesini kurdu (1918). Devrim aleyhinde bulunanlarla çetin bir savaşa girişen Atay, 1922 yılında Bolu'dan milletvekili seçildi, 1950'ye kadar milletvekili kaldı. Bu arada, Hakimiyet-i Milliye, Milliyet, Ulus gazetelerinin de başyazarlığını yaptı. 1950'de siyasî hayattan çekilerek kendini büsbütün gazeteciliğe adadı. Kısa bir süre Cumhuriyet gazetesine haftalık sohbetler yazdıktan sonra, bir arkadaşıyla birlikte Dünya gazetesini kurdu.

Başlıca Eserleri: Zeytindağı (1932), Atatürk'ün Bana Anlattıkları (1955), Babanız Atatürk (1955), Çankaya (1961), Kurtuluş (1966), Atatürkçülük Nedir? (1966), Atatürk Ne İdi? (1968), Bayrak (1970).

I

İstasyonu, kasabaya bağlayan ağaçlı caddenin başında gözlerimi ovuşturdum. On sene evvel Afyon'a bir defa daha uğramıştım. Burasını hatırladıkça, gözümün önüne, ağaçsız ve sarp kayalıklar dibinde yanan bir pas, kül ve kerpiç yığını gelirdi.

Plan, ağaç, elektrik, cadde, spor, park, su, her şey Afyon kasabasına cumhuriyetten sonra girmiştir. Eğer iç mahallelere uğramayıp yalnız 1400 metrelik bulvar üstündeki binalarda kalsanız, kendinizi yeni Ankara'nın bir parçasında oturuyor zannedeceksiniz.

Bir Avrupa şehri yerine yeni Ankara sözünü kullanmakta ne derin bir zevk var! Anadolu'ya bütün imar fikirleri ve eserleri Ankara'dan yayılmaktadır. Onun için Ankara'da plan ve inşaya hâkim olanların şerefleri kadar mesuliyet hisseleri de büyüktür.

Afyon planı kale kayasını bir ring-caddesi içine almıştır. Afyonlular, bir İngiliz seyyahının, bu kalenin Londra şehri ortasında milyonlarca İngiliz altını değeceğini söylediğinden bahsettiler.

Kalelerini ne kadar sevseler ve tepesindeki hazineler üstüne ne kadar titreseler haklıdırlar.

Yüksek kayanın ancak baş kaldırılarak görülebilen tepesindeki sur parçaları âdeta cin ve peri oyuncaklarını andırıyor ve Kızkulesi'nde gergef işleyen imparator kızı veya bir kaya oyuğunda izi gösterilen düldül ayağı gibi birçok masal, kaleye tırmanırken duyulan yorgunluğu gideriyor.

Bütün Türk çocuklarını Afyon Kalesi üstüne çıkarmak isterdim. Buradan ne tarafa dönüp baksanız, hangi dağın, tepenin, gediğin ve sırtın ismini sorsanız, büyük kurtuluş gününün gözünüzün önünde bir manzara olarak canlandığını görürsünüz.

26 Ağustos, Afyon Kalesi'nin 1018 rakımı üzerinden Frigya, Bizans, Selçuk ve Osmanlı efsanelerini kovmuştur. Biraz nefesinizi tutsanız, hâlâ, Tınaztepe'den, Belentepe'den, Kalecik sivrisinden ve Toklu'dan gelen hücum seslerini işiteceksiniz.

Gazi'nin taarruz sabahı Kocatepe'de alınan resmini hatırlarsınız. Biraz öne doğru eğilmiş, düşünmekte olan bu hayal, hiçbir zaman

Kocatepe'nin üstünden inmeyecektir. Türk çocukları Afyon'un her tarafında ebedî vatan nöbetçisinin kalpak gölgesi altında esrarlaşan bakışlarının ta ruhlarının içine dokunduğunu duyacaklardır.

26 Ağustos'un önüne hiçbir sene işareti koymuyorum. Afyon Kalesi üstünde her gün 26 Ağustos'tur.

Büyük Türk şairi kurtuluş destanını bize buradan yazacaktır.

II

İsviçreli mütehassis Arnold Şerer'in Gazlıgöl hamamı hakkında vermiş olduğu bir raporun tercümesinden size bazı satırlar okumak istiyorum. Raporun esası, Gazlıgöl hamamının Vişi (Vichy) ve Karlisbat (Karlsbad) kaplıcaları ile mukayesesidir. Tahlil cetvellerini ayrı ayrı kopya ederek yazımı uzatmaktansa, yalnız esas hükümleri tekrar edeceğim: "Dünyadaki eşleri arasında Gazlıgöl'ün en iyilerinden biri olduğunu birkaç defa söylemiştim. Şu noktayı bilhassa işaret edeyim: Hamamı, gelişigüzel seçilen kür banyoları ile mukayese etmiyorum. İçlerinde aynı emlah bulunan en tanınmış suları ele alıyorum. Mesela Avrupa'da 'Calium'lu 274 kaynak vardır. Gazlıgöl bu hususta hepsini çok geride bırakıyor.

"Karlisbat'ın Şprüdel suyu 73, Visbaden suyu 68, Vişi hastanesi suyu 31, hamam suyu 48 derecedir. İlk iki kaplıcanın, suları kullanılmazdan evvel çok ılıklaştırılmak, Vişi suyunu ise ısıtmak lazımdır. Hamam suyu pek az bekletilerek içine girilebilir. Bunun faydası büyüktür."

Seyahat yazılarıma Gazlıgöl hamamından başlayışımın sebebi, bir gün Afyonkarahisar'ın bu kaynaklar yüzünden zengin ve kalabalık olacağını bildiğimdendir. Vişi hekimleri karaciğer hastalığına Türk hastalığı ismini vermişlerdir. On binlerce Türk, Karlisbat veya Vişi ayarında bir kaplıcada kür yapmak ihtiyacındadırlar. Şimdi böyle bir kür, bin beş yüz liradan aşağı mal olamaz. Hilal-i Ahmer (Kızılay), tetkiklerini bitirip, modern hamam ve otellerini kurduktan sonra, hemen herkes tedavi olmak imkânını bulacak, kür mevsiminde Afyon trenleri adam almayacaktır.

Gazlıgöl sularından şimdiye kadar yalnız İngilizlerle köylüler istifade etmişlerdir. Büyük Harp'ten (Birinci Dünya Savaşı) evvel İngilizler buraya gelip çadır kurarlar, hamamı kapatırlar ve kür yaparlardı. Bu senelerde bile Gazlıgöl'e gelip giden köylülerin sayısı on, on beş bini bulmaktadır.

Kaynağın ve kaynak etrafındaki toprakların Hilal-i Ahmer'e verilmesinin de ayrıca bir ehemmiyeti var. Hilal-i Ahmer, birinci ve ikinci sınıf otellerden başka, köylülerin kür yapmaları için de bir müessese ayıracaktır. Eğer sular spekülasyonun eline geçmiş olsaydı, şehirlilerin az kazançlı halkı ve kür masrafını ancak yumurta ve bulgurla ödeyebilen köylülerimiz tedaviden mahrum kalacaklardı.

Türkiye Vişi'sinin bugün ne hâlde olduğunu sormayınız. Yıkanmak değil, bakmak için yıkık kapısından girmek insana öğürtü verir.

Birkaç sene sonra buranın ne hâl alacağını görmek için, biraz ötedeki Karahisar maden suyu kaynağına gidiniz. Tesisat tamamlandıktan, sular ayrı haznelere toplandıktan, gişeler yeni usul ile, yani su öldürülmeksizin doldurulmaya başlandıktan sonra içtiğiniz Karahisar suyu eski sudan epey farklı olmuştur.

Keşke henüz ucuz satın alınabilecek veya devlet malı bütün içme suları ve ılıcalar Hilal-i Ahmer'e verilmiş olsaydı!

Burada yüksek Afyon yaylasının ferah ve serin havasının değerinin de büyük olduğunu söylemeliyim. Kür yerlerinden çoğu basık ve sıcaktırlar. Hâlbuki hamam ve maden suyunun bulunduğu yerlerde yaz bunaltısı hissedilmez.

III

Ne kale ne Ciritkayası ne de ovada yer yer kabaran, volkan dalgaları Afyon manzarasına zarar verir. Kasaba büyüdüğü vakit, bunların hepsi birer seyir kürsüsü olacaktır. Asıl mesele, bulvarın gidip dayandığı mahalleler arkasındaki sarı ve çıplak sırtta idi. Burası bir milyon dört yüz bin küsur metre murabbai bir yabani dağ parçasıdır.

Küçük bir kasabanın bu kadar geniş bir sırta su çıkarıp, teker teker ağaçları sulatarak burayı korulaştırmasının ne kadar güç olduğunu tasavvur edersiniz. Susuz yetişen badem ağacı Afyonluların imdadına yetişti. Şimdi sırt, badem tarlaları ile kaplanmış, tohumların yüzde doksanı tutmuştur. Bir iki sene sonra, kasabanın arkası baharda çiçekli ve yazın yeşil bir perde ile kapanacaktır.

İmarda üç unsur bir arada düşünülmezse, şehirlerimizin Asya şahsiyeti değiştirilemez: Plan, sanat ve tabiat! Afyonlular gibi evvela plan yapacaksınız. Onlar gibi dağları ağaçlayacak, çocuk bahçeleri kuracak, parklar yapacaksınız. Fakat henüz Afyon'da güzel binalar azdır. Ötekiler, Ankara'da da bir müddet süren sanat anarşisinin kurbanı olmuşlardır.

Ankara'da, Afyon'da ve her yerde imarcı gençler, iki kültürün boğazlaştığı buhran senelerinde bulunmaktadırlar. Ankara Kalesi'nin üç yanını saran eski kültür Asya anarşisi, Garp kültürüne, Yenişehir'in plan ve sanat mahallelerine sanki bir gün inip yağma edecekmiş gibi bakıyor, Afyonlular da ikide bir kaçak kerpiç çatılarının hücumlarına uğrayacaklardır. Plan en sert bir disiplin işidir. Bir şehir, büyük bir resim olarak tasavvur olunabilir. Her pencere şeklinin, her cephe biçiminin, her bahçe tarhının bu resimde yeri vardır ve hepsi tek bir inzibat altında büyük denk manzarayı vücuda getirmek mecburiyetindedirler.

Afyon'da cumhuriyet iyi yürümüştür. Yaylanın sert havasında dövüşen genç iradelerin adım başında bir eserini görürsünüz. 2000 dükkânlı çarşının som Türk kalışındaki millî titizliğin değerinin ne kadar büyük olduğunu, bana, harpten evvel Anadolu'nun tek medeniyet unsurunun Rum bakkalı olduğunu söyleyen bir muharrir öğretti.

Anadolu'nun en hazin ve çirkin manzaralarından biri mezarlıklarıdır. Afyon, kanunun istediği yeni mezarlığı vücuda getirmekte Ankara'dan daha tez davranmıştır.

Bütün vazifelerini görmekte olan 'Halkevleri'nden birinin Afyon'da olduğunu söylemeliyim. Bir senede kütüphanesine yirmi dört bine yakın okuyucu uğramıştır. Evin tarih, dil ve spor kolları en iyi eser vermiş olanlardandır.

IV

Afyon'un başlıca mahsulleri haşhaş, arpa ve buğday idi. Bağları ehemmiyetten düşmüştür. Afyon ovası da şimdi pancar ekiyor. Afyon'un iktisadi vaziyeti, bütün Anadolu'da olduğu gibi, buhranla sarsılmıştır. Uzun rakamlarla sizi yormak istemiyorum. Yalnız şu iki mukayese, vaziyet hakkında bir hüküm edinmenize kâfi gelir.

Buğday fiyatı 1929'da 12 kuruş 75'ten 1933'te 4 kuruşa, arpa 8'den 2,75'e, afyon 31 lira 43 kuruştan 5 buçuk liraya, koyun 15 liradan 4 liraya düşmüştür.

1929 yılında Afyon merkez kazasının ihracatı 2 milyon 800 bin, ithalatı 3 milyon 500 bin lira idi. 1932'de bu rakamlardan birincisi 1 milyon 700 bine, ikincisi 1 milyon 900 bine düşmüştür.

Afyon, Kütahya ve Eskişehir vasıtası ile Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan yollardan biri üstündedir. Antalya şimendiferi yapıldığı vakit, denize daha yaklaşacak ve ehemmiyeti çabuk artacaktır.

Fakat Afyon mıntıkasının ileride en iyi kazanç kaynaklarının sular olduğunu tekrar etmeliyiz. Yukarıda yalnız Gazlıgöl'den bahsettim. Afyon kasabasının yakınlarında bugün işleyen ve her biri ayrı hassada başka kaplıcalar da var. Bunların çoğunun hakiki değeri henüz bilinmiş değildir.

Sonra Afyon, Frigya abidelerinin en çok bulunduğu yerdir. Tarih meraklıları her zaman buraya uğrayacakları gibi, Türk milletinin çocukları için Afyon asırlarca hac yeri olacaktır.

Geçenlerde İllüstrasyon mecmuasında Orlean'ın kurtuluşunun 505. yıl dönümü fırsatı ile, bir kurtuluş davasının nasıl canlandırılmakta ve tazelendirilmekte olduğunu görmüştüm. Fransa'da en eski şarap vatanperverlik ise, Türk milletinde en eski ve derin sevginin kahramanlığa bağlılık olduğuna şüphe yoktur. Afyonlular kurtuluş heykelini dikmek için, Zafer Odası'nın tam karsısındaki bahçeyi seçmişlerdir. Gazi, kasabaya girdiği zaman belediye dairesindeki bir odada kalmıştı. Gece herkes çekildikten sonra cephe kumandanlığı erkân-ı harbi kendine harp raporlarını getirdi ve okumaya başladı. Gazi, rapor havadislerini harita üstünde takip ettikten sonra, birden yatağında büsbütün doğrularak:

- Şimdi Fevzi ve İsmet Paşaları görmek isterim, dedi. Ondan ötesini bilirsiniz. Tarihte küçük belediye binasının bu odasının adı hiç şüphesiz Zafer Odası olarak kalacaktır.

- Bu raporların ne dediğini biliyor musunuz? diye sordu.

Ve gene kendi izah etti:

- Düşman sarılmıştır!

Afyon Kalesi ile etrafında, en son ve en büyük Türk kahramanlığı, sanki bir sahne olarak kurulmuştur. Zafer, hâlâ bu dağların ve tepelerin üstünde sancak gibi dalgalanıyor.

Afyonlular, kendi şehirlerine yalnız doğup büyüdükleri ocak değil, Türk tarihinin öz hazinelerinden biri gibi bakmalıdırlar.

V

Bilmem, "Cevizi karga diker," sözünü siz de duydunuz mu? Cevizin bazı yerlerde neden uğursuz sayıldığını bilmiyorum. Fakat yayla yolları üstünde sıra sıra ceviz kütükleri serpilmiş olmasının sebebi bu değildir. Her biri bir tarla gölgeleyen asırlık ağaçlar, Hamburg piyasasının simsarları hesabına kesilmektedir. Köy baltasi darbimesel dinlemez. Yaş kesen baş keser de bir Anadolu sözü idi.

Fiyat durmuş, fakat cinayet devam etmektedir, Burdur'dan gelen som ceviz bir iskemlenin bir gaz sandığı pahasına satıldığına şaşmayınız. Yakında bu kütüklerin çeki ile tartılıp sac sobada yakıldığını da göreceğiz. Mümkün olsa bütün Anadolu'da ceviz kesilmesini hemen yasak ettirmek isterdim.

Afyon'dan Konya'ya kadar demiryoluna muvazi giden Sultan Dağları, Bozkır'la cenup Anadolu'nun sınırıdır. Bu dağlar şarkta Adana ovasını Bozkır'dan ayıran Toros silsilesine, garpta ise Dumlupınar'da iki kola ayrılarak biri Kütahya'dan İzmit körfezine, ötedeki Manisa ovasının cenubundan Ege denizine doğru uzanıp gider.

Sultan Dağları ile Akdeniz arasında yer yer göz yormaz genişlikte ovalarla, tatlı meyilli yeşil vadiler vardır. Dağlar şimalde biraz kıraç, ortalara doğru yeşil, denize yaklaştıkça ağaçlıdırlar.

Anadolu'nun bu parçasında her sırt aşıldıkça manzara değişiyor. Köyler hafif bayırlara yaslanmıştır.

Afyon'dan Antalya'ya kadar dağların serbest bırakmış olduğu küçük büyük ovalar sayılmakla bitmez. Mühim olanları yayla mintikasında Afyon, Sincanlı, Sinanpaşa, Sandıklı, Dinar, Gölbaşı, Isparta, Burdur, Tefenni, Çine, Çeltikçi, Bucak, Korkuteli, Bozova, Elmalı; sahil mıntıkasında Kaş, Fenike, Antalya, Serik, Manavgat, Alanya ovalarıdır.

İzmir-Aydın demiryolunun Eğridir kolu üstünden geçtikten sonra, Dinar'ın su sesleri içinde sarı step sessizliğini artık büsbütün unutuyoruz. Yeşil yayla, dağ ve sular mıntıkasının kapısındayız.

Menderes, dağ dibinden çıkarak burada yatağına giriyor. Menderes! Sıtma ve sel nehrinin adı! Fakat suyun ne suçu var? Birkaç sene evvel güzel Dinar da bir sıtma ocağı idi. Onu da genç cumhuriyet tedavi etti. Uzun seneler, Isparta ve civarının genç unsurları Dinar'da yerleşmek

için tabiatla boş yere boğuştular. Kamışlarından Frigya kavalları yapılmış olan, yeşil ve serin Dinar, birkaç sene içinde canlanıp büyümüştür.

VI

Niçin gül bahçelerini divan edebiyatında ve Şiraz masallarında arayalım? Isparta'yı görmüş olan, Bursa ve Şam gibi, onu da bir türlü hayalinden silemez.

Sultan Aziz'i hal edenlerden Hüseyin Avni Paşa, Ispartalı idi. Onun için Sultan Hamit Ispartalılara yalnız Yemen'de askerlik ettirmiştir. Bu yeşil cennette şimdi gül toplayanlardan çoğunun baba veya dedelerinin kemikleri yanar çölde çürümüştür.

Isparta'da her evin büyük bir bahçesi olduğu için, kasabanın bir ucundan öbür ucu 7,50 kilometre sürer.

Sokakların iki yanı ev ve duvarlarla örülmüş olduğundan bir bahçe-şehirde olduğunuzu, ancak civar sırtlar üstünden görebilirsiniz. Antalya'yı Kasaba'ya 45 kilometre daha yaklaştıran yeni yoldan Hisartepesi'ne doğru çıktıkça yeşil sıfatının niçin yalnız Bursa'ya verilmiş olduğunu kendinize sorarsınız. Arka steplerden gelen yolcuyu, bu yukarıdan bakış, engin bir deniz manzarası kadar ferahlatır ve doyurur.

Isparta gül, haşhaş ve halı memleketidir. Gül memleketi olmak için bahar, serin ve sulak olmalıdır, Ispartalılar:

- Gül ayı, sel ayı! derler.

Kokusu böyle bir baharla beslenen Isparta güllerinin bile ancak 1000 kilosu 70 miskal yağ verir.

Isparta'ya gülü, Bulgaristan'da memurluk etmiş olan İsmail Efendi, 1303 tarihlerinde Kızanlık'tan getirdi. Ondan evvel gülyağı, bir Bulgaristan sanatı idi. Bahçeler çoğalmaya başladığı vakit, Bulgarlar Isparta'ya Türk hocalar yollayarak, gülcülere tağşiş va'z ettirmişlerdir. Tağşiş, Isparta'ya âdeta mistik olarak girip âdet olarak kalmıştır. Gülyağına Ispartalı dokunmazsa İstanbul'daki Yahudi simsarlar tağşiş eder. Dünya piyasasının Bulgar gülcülerinin elinde kalmasına sebep budur. Ispartalılar, gül yağlarının şöhretini kurtaracak olan yeni usul taktir fabrikasının kurulmasını beklemektedirler. Bu fabrika beş senelik iktisat planı içindedir.

Halıyı Isparta'ya 308'de İsmail Efendi kaçırdı. Kaçırmak kelimesini

bilerek kullanıyorum: İlk tezgâhları Uşak'ta güçlükle kandırılarak, İzmir'e gidiyor gibi yola çıkan, sonra gizliden Isparta'ya gelen Uşaklı bir usta işletmiştir. Halıdan evvel Isparta sanati, dokumacılıktı. Isparta dokumaları, halıları kadar iyi ve tanınmıştı.

Bugün halı ticareti, bir iç pazar ticareti olmuştur. Avrupa siparişleri azdır. İç pazarda en çok halı alanların para tasarruf etmek isteyen zabit ve memurlar olduğunu da öğrendim.

Tezgâh sahiplerinden bazıları, yeniden dokumacılığa dönmek arzusundadırlar. Burdur'da işleyen binlerce tezgâh, Isparta'nın dokumacılık damarını uyandırmıştır. Fakat büyük devlet dokuma fabrikaları kurulduktan sonra, bu tezgâhların ne hâle geleceklerini de düşünmek lazım gelir.

Isparta'nın yeni kazanç kaynaklarından biri de Keçiborlu kükürdüdür. Garbî Anadolu bağlarının ihtiyacını karşılayacak olan teşebbüs yeni başlamıştır.

Keçiborlu kükürdünün hazin bir hikâyesi de vardır.

Büyük Harp'te Alman fabrikalarına Keçiborlu'dan ham kükürt giderdi. İzmir ve havalisine bağları için lazım olan kükürdü de veren bu güzel müessese, mütarekede tamamen ihmal edilmiş ve Damat Ferit hükümeti zamanında makine ve ahşap kısımları sökülerek parça parça enkaz hâlinde satılmıştır. Lozan'dan sonra, madenin imtiyazını alan bir Türk anonim şirketi işini başaramadığından mukavelesi feshedilmiş ve 1929'da ikinci defa olarak, madenin işletme imtiyazı 99 sene için bir ecnebiye verilmiştir. Ancak bu adam da icap eden tesisatı meydana getirememiş, fakat -kanuni tabirle- aczinin anlaşılabilmesi için beş sene beklemek lazım gelmiştir. Cumhuriyetin onuncu yılındadır ki Sümer ve İş Bankaları Başvekil Paşa'nın bu mıntıkadaki son seyahatinden sonra işletmeyi üzerlerine almışlardır.

Şimdi, maden sahasında etüt yapılmakta ve makinelerinin montajının tamamlanmasına çalışılmaktadır. Önümüzdeki ilkbaharda fabrika faaliyete geçecek ve Türkiye tamamen kendi kükürdünü kullanacaktır.

VII

Eskiden Şam'da genç kızlar şarkı söyleyerek ve elişi ile oynayarak yollarda dolaşırken başlarındaki sepet, meyve ile dolarmış. Isparta Mebusu İbrahim Bey memleketi için böyle bir hikâye icat etmeye muhtaç değildir. Onun dediği gibi, Ispartalılar kapılarından bakraçlarını uzatarak çeşmeden su doldurup, pencerelerinden meyve toplayabilirler.

Isparta'nın asıl zenginliği, rençperliğe az elverişli olan dar ve kumsal toprağında değil, akar ve kaynar sularındadır.

Isparta'nın kiraz bayramı, âdeta, Türkmen Dağları'ndaki Payen şenlikleri hatıra getirir. Bir İstanbul yalısında olduğu gibi, su sesi içinde dinlenen bu bahçeler, bayram günü yakın köy ve kasabalardan gelen büyük bir kalabalıkla dolmaktadır.

* * * * *

Yemen'in Isparta'yı nasıl yemiş olduğunu belki yeni işitiyorsunuz. Fakat zelzelesini bilirsiniz. Büyük sofalı eski ev mimarisi, zelzele korkusu ile, şimdi sakız biçimi denen tek katlı eve çevrilmiştir. Zelzeleden korkan memleketler için, Japonya'da yeni tatbik olunan zelzeleye karşı mimari usullerinin tetkik ettirilmesini isterdim.

Henüz planı yapılmamışsa da genç imar hamlesi Isparta'ya da girmiştir. Güzel belediye parkının önünde beton yol tecrübesi bile yapıldığını gördüm.

Isparta'nın her köşe bucağında genç yahut yaşlı münevverlere rast geleceksiniz. Çünkü Isparta'da idadi 35 sene evvel açılmıştır. Sivil mektebin uyanık nesilleri kasabalarına ve işlerine hâkimdirler.

Onlara Isparta etrafındaki dağların çıplaklığının ne kadar hazin olduğunu söyleyebilirim. Bunlar bana Şam bahçelerini hemen bir çöl duvarı içine alan sarı Salihiye bayırlarını hatırlattı. Fakat Isparta dağlarının kayalarından nem sızıyor. Ağaçlamayı bırakınız, dağlar serbest bırakılsa, köy baltası ve keçi, koyun dağlardan çekilebilse, Isparta pek kısa zamanda ormanlar ortasında bir gül bahçesi olabilir.

Tabiat, hayat ve sanatla tamamlanmalıdır. Hayat ve sanat, çölü bile aranır bir yurt hâline getirebilir. Ankara'ya bakınız. Hayat ve sanat,

cennetten bile çekildiği zaman, onu yavaş yavaş harabeleştirir ve yabanileştirir. Misal söylemek istemiyorum.

Bir gün, Isparta'nın kiraz bahçeleri içinde genç kız türküleri su seslerine karışacaktır. Bahçeler, sokağa açılacak, şimdi bol yetiştirdiğimiz genç mimarların çizdiği evler, şen tarhların ortasına resimler gibi yerleşecektir.

Isparta'dan ayrılmazdan evvel orta mektebin hoca ve talebelerine teşekkür etmek istedim. Sevimli Isparta çocuğunun:

- Genç, hazır mısın? diye başlayan nutku hâlâ kulağımdadır. Kendimi o yaşta düşündüm: Cumhuriyet çocuğunun bu nutukta kullandığı kelimelerin hemen hepsi bize yasaktı.

Bir gün Gazi:

- Mustafa Kemaller yirmi yaşına girmişlerdir, diyordu. Gazi'nin ne demek istediğini anlamak için, ara sıra cumhuriyetin genç ve gürbüz kökleri arasına inmelidir.

VIII

Baştanbaşa soyulmuş bir dağın yamaçlarından birinde bir orman parçası:

- Fakat nasıl olmuş da bu çamları da kesmemişler?

- Köylülerin itikadınca buradan çam kesen çolak olurmuş. İçinde türbe olduğu için dokunulmayan bir koru da karşı dağlarından birinde bırakılmıştır.

Yoksa Isparta'dan Eğridir'e kadar ormanlar içinden geçeceğimize şüphe yoktu.

Davraz Dağı'nın eteklerinden Eğridir bir yarı hayal gibi görünür. Göl, bir boğazla ikiye ayrılmıştır. Kasabanın ucundaki biri büyük, biri ufak iki ada Eğridir gölüne, Güzel-Türkiye koleksiyonundan eksilmeyecek olan müstesna bir manzara değeri vermektedir.

Eğridir kasabası, bunun ucuna yapılmış olan eski kalenin içinde ve kenarındadır. Evler, sanki bir sürgün avı önünden kaçışıyor gibi, üst üste, boğazlaşarak, gölün burun noktasına yapışmışlardır. Su görmek için kasabadan çıkmak lazım geliyor.

Hâlbuki Eğridir'in bağları, gölün bittiği yerden dağlar arasına doğru sokulan sahildedir. Eğridir bu sahilden göl ve nehrin birleştiği noktayı kasabaya doğru dolaşan ferah ve boş kıyılarda büyüyecektir. Yeni hükümet konağının burada seçilecek bir yere yapılması doğru olur. Su, geniş bir yol ile mahallelerden ayrılıp serbest bırakılmalıdır. Eğridir'in Antalya ve hinterlandı mıntıkasının her zaman için en iyi gezinti yerlerinden biri olacağına şüphe yoktur. Nehir başına kurulan ağ sepetlerinin içinde balık avlandığını seyretmek bir İstanbulluya ne kadar garip geliyor. Burada balık, bir kara mahsulünü hatırlatıyor.

Dağlarla çevrilen göllerden pek azı, Eğridir suyu kadar güzel olabilir. Kalesinin havasında, hâlâ, derebeyi masalları ürperiyor. Buralar saadetin kolay olduğu yerlerdir. Karlı dağların arkasındaki tuzlu stepi düşününüz. Orada halk, ekmeğini topraktan tırnakla söküyor.

IX

Birkaç sene evvel bir Anadolu kasabasında bu kadar güzide genci bir arada görebilmek için birkaç vilayetten bir kongre çağrılmalı idi. Henüz bitmemiş olan Halkevi'nin salonunda, ilk geldiğimiz gece, Burdur cumhuriyetçileri ile buluştuğumuz zaman bunu düşündüm.

Genç kültür, Anadolu'nun uyanık yerlerinde üst katı tutmaktadır. Şehirde ve işte onların hâkimliği başlamıştır.

Isparta gibi Burdur da Afyon'dan gelen cumhuriyet raylarına gözünü dikmiştir. Çünkü hepsinin hayalinde güzel, zengin ve kalabalık Burdur, ihtiraslı bir dava olarak yaşıyor.

Kasabanın geri ve yüksek bir yerinden baktığımız vakit, manzara, ilk planda mahalleler, sonra bağlar ve bahçeler, bu yeşil planın önünde büyük ve aydınlık göl, nihayet karşıda koyu dağlar olarak sıralanmaktadır. Burdur'u, Afyon-Antalya mıntıkasının zengin ve mesut bir parçası olmaktan alıkoyacak hiçbir eksiği yoktur.

Burada da imar hamlesi daha ilk adımda göze çarpıyor. Planı yapılmıştır. Büyük müesseselerin toplandığı kısım, eski Anadolu'nun iptidai kasaba karakterinden uzaklaşmıştır.

Afyon, Burdur'un da esaslı ticaretlerinden idi. Birkaç günden beri dolaştığımız bütün mintıkada afyon, köy evinin başlıca sanat ziraatı olmakta devam etmektedir. Fiyatı düşük, işi güçtür.

Köylü, eti verimli toprağını afyona ayırmıştır. Bu toprağı çok gübrelemek, iyi sürmek, âdeta her karışına alın teri katmak, fidanlar biraz yeşerince çapalamak, eğer hava yağışsız geçerse, bunu birkaç defa tekrarlamak lazımdır.

Haziran sonlarında mor çiçekli afyon fidanlarında yumruk büyüklüğünde yeşil başlar görünür. Köylü çocukları ufak bir çakı ile bu başları çizerler ve ertesi gün çizikler üstündeki sızıntıyı toplarlar. İşte afyon budur. Eroin, morfin ve müştakları hepsi, bundan çıkar.

Beş kişilik bir ailenin on binlerce afyon başı çizdikten sonra, sıra sıra topladıkları afyon sakızının ne kadar olduğunu bilir misiniz? Bazen bir, en çok iki kilo! Bir zamanlar kilo fiyatı 30 lira iken, şimdi 5 liraya

inmiştir.

Üzerinden sakızı alınan afyon başları, içindeki tohum biraz kavrulup iptidai tazyik aletleri ile sıkıldıktan sonra yağ verir. Yağı köylü, kalan posayı da hayvanlar yer.

Afyon, Anadolu'nun bir meselesi olarak zaman zaman canlanacaktır.

Burdur, afyondan başka, hububat, gülyağı, halı, av dericiliği ve diğer sanatlarla geçinirdi. Harpten beri gülyağı azalmıştır. Halı durmuştur. Fakat dokumacılıkla marangozluk, bakırcılık ve tabaklık Burdur'un kazancını her gün daha fazla artırıyor.

4000 dokuma tezgâhı kasabaya haftada 10.000 lira sokuyor. Fakat Isparta gülcüleri, devlet taktir fabrikasının makine hürriyetini bekledikleri gibi, Burdur tezgâhları da devlet pamuk ipliği makinesinin hürriyetine susamışlardır.

İzmir'deki iki ecnebi iplik fabrikası bizim sıkı himayemizden evvel kapanmak üzere idi. Şimdi bu fabrikalar günde 1500 veya 2000 lira kazanmaktadırlar. Bir ecnebi şirketinin masraflaştırmaya muvaffak olamadığı kazancın ne demek olduğunu bilirsiniz. Hâlbuki Adana'da pamuk müstahsilinin gündeliği 15-20 kuruşa, Burdur'da bu pamuktan yapılmış olan ipliği işleyen tezgâh işçisinin gündeliği gene 15-20 kuruşa geliyor. İpliği boyayan, çözen işçi 7,50 metre dokumayı 13-14 kuruşa işliyor. Dokuma fiyatını tam gümrük himayesinin ayarında tutan büyük kâr, ikisini boğaz tokluğuna çalıştıran ecnebi sanayicinin elinde kalıyor.

Büyük fabrikaları ile devlet yalnız en büyük dokuma sanayicisi değil, şüphesiz, istihsal ve imal işçilerinin emek ücretlerinin de iyi bir nazım kuvveti olacaktır. Anadolu'da her zaman 20 kuruş gündeliğe amele bulunabilir: Fakat bunlar memleketin zirai ve sinai inkişafına yardım eder müstehlik kıymetini alamazlar.

Eskiden, Burdur halkı beyler, ağalar ve bir de çerçi sınıflarına ayrılmıştı. Beyler erkekten, ağalar kadından gelen aristokratlardı. Bu sınıfların gözünde çerçi denen esnaf incikçi boncukçu takımı diye küçük görülürdü.

Burdur zeybeğinin bir mısraı şudur:

Türk'ten değirmenci,
Rum'dan deveci olmaz.

Değirmen, sanayi demektir. Şimdi Burdur, genç zekâ ve iş adamlarının elinde eski Orta Çağ masalından ve kömür deveciliğinden kurtulmuştur.

Henüz kimsenin malı olmayan linyit, Burdur'da ucuz halk yakacağı sistemine doğru iyi bir tecrübe imkânını vermektedir. Çünkü Burdur'da her kış bir ormanla ısınıyor.

Burdur'un arkasını çeviren çıplak ve sarı dağların hiç olmazsa kısım kısım badem bahçeleri ile kurtarılmasını genç arkadaşlara bir daha hatırlatmadan kasabadan ayrılmak istemiyorum.

X

Burdur'la Antalya arasında yol, Kervansaray harabelerinden geçiyor, Artık bu mintıkada Osmanlı devrini aramayınız: Cumhuriyet, Türk Akdeniz'inin bu parçasını Selçuklardan miras almıştır, denebilir. Taş Selçuk köprülerinden hemen sonra, cumhuriyet beton veya demir köprülerini göreceksiniz.

Antalya'nın ilk görünüşte bende bırakacağı hissi sabırsızlıkla bekliyorum. Asıl naturali ova ve ormanlardan geçiyoruz. Büsbütün başka bir mıntıkanın tabiatı ve havası içindeyiz.

Anadolu'nun Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında dağlar, denize dik yamaçlarla düşer. İki deniz boyu arasındaki fark, cenup kıyılarında geniş ovalar bulunmasıdır. Karadeniz'de körfezlere sığınılmaz; liman yerlerinin arkasındaki ovalar sıkışık ve dardır. İçeriye yol bulmak güçtür.

Coğrafyalar Anadolu iklimini dörde ayırırlar: Karadeniz kıyılarında Avrupa iklimi, garpte Yunan iklimi, ortada Asya iklimi ve cenupta Afrika iklimi!

Şubat veya ikincikânunda (ocak ayı) Anadolu kışının en soğuk gününü alınız: Kars'ta -36 ve Dörtyol'da +24 bulacaksınız. Kars'ta senelik vasatı sühunet (sıcaklık) +4,5, Antalya'da +19'dur.

Çoban ve kaval gibi, kavak ve akasya da yukarı stepin şiiri idi: Şimdi muz, portakal, limon ve zeytin pişiren güneş ve su cennetine doğru iniyoruz. Çubukboğazı otomobil yolunu 800 metre birden düşürdükten sonra, büyük sahil ovasına çıktık. Bu ova, iki tarasa hâlindedir, Antalya ilk tarasanın ucundan görünür.

Moda sahilini biraz daha yükselterek alabildiğinize genişletiniz ve derinletiniz: Ovanın ilk katı budur. Sonra bu katı gene her taraftan yükselterek, geniş ve derin, Toroslara dayayınız. Üst tarasa budur.

Dağlardan inen sular, üst ovada bataklıklar yapıp düden denilen yer yarıklarında kaybolurlar ve alt ovada tekrar çıkıp Antalya bahçelerine dağıldıktan sonra, sahilde sayısız düşersularla denize dökülürler.

1908'e kadar, Antalya, imparatorluğun Fizan gibi bir sürgün yeri idi. Bu ovalarda cennet ve cehennem bir su kanalı ile ayrılmıştır: Bataklık

kurutulduğu ve toprak sulandığı zaman her avuç toprak bir aile besler. Kanallar bozulduğu vakit, ölüm, köyleri bir sel gibi süpürür. Sıtma mücadelesi henüz başlamamış olan bir köyde, birkaç sene evvel, salgın 90 kişiyi birden öldürmüştür.

Antalya ovalarında adım başında bir harabe görürsünüz. Pamfilya'nın, Pisitya'nın, Lisiya'nın 58 harabesinde taş ve mermer tiyatrolar, yere yıkılmış sütunlar, ot bürümüş saraylar, hepsi, bu ovaların tarihî azameti kadar, sıtmanın buralarda ne korkunç bir düşman olduğunu gösterir.

Kirkgöz'den itibaren iki tarafınızda susuzluktan çatlayan, âdeta kabuk tutan topraktan bir su damarı geçiriniz: Nüfus ekin gibi ürer; her biri yılda 1500 meyve veren portakal ağaçları, orman gibi yayılıp büyür.

Cumhuriyetin bunu nasıl yapmaya başladığını size anlatacağım. Şu uzakta gördüğünüz kalabalık, eski kanalları temizleyen ve tarlalarına su akıtan köylülerdir. Bunlar da birkaç gün sonra, bol suyun biraz ilerisinde çorak ve boş topraklarına hazin hazin bakmaktan ve kapanmış eski kanalların biraz ötesinde kurtlu sarnıç suyu içmekten kurtulacaklardır. Medeniyet eserlerini kökünden kazımış olan sivrisineği, bu ovalardan genç cumhuriyet kovuyor. Türk Akdeniz'inin ovalarında her gün yeni bir kanal, hayatı bir bahar gibi yeşertmektedir.

* * * * *

Bütün Antalya kartpostallarının üstünde şu yazıyı görmek isterdim: "Eğer cennet varsa Antalya'nın yakınlarındadır."

Sağda, körfezi çeviren büyük dağ yığını, 3000 metre ve bulutlar üstünden engin Akdeniz'e bakıyor. Eski tarihler, hiçbir istilanin bu dağların tepesinden Türk hürriyetini indiremediğini yazarlar.

Toroslar Akdeniz'e doğru bir kucak gibi açılmıştır. Anadolu'nun burada geniş bir nefes aldığını sanki hissediyorsunuz.

Taymis Kıyıları'nda Fransız Akdeniz'inden bahsetmeden evvel, Türk Akdeniz'inin bu taraflarını görmemiş olduğuma ne kadar esefleniyorum.

XI

İstanbul ve hinterlandı, İzmir ve hinterlandı, Mersin ve hinterlandı gibi, Antalya ve hinterlandı zengin ve büyük bir mıntıkadır. Burası vaktiyle Afyon ve Konya'nın limanı idi. Demiryolu iki şehri de başka limanlara bağladıktan sonra Antalya durmuştur.

Şehre girerken iki yanınızda gördüğünüz uzak dağların her vadi yarığı bir başka ovaya çıkıyor. Antalya vilayetinin iki hududu arasında, bu ovalar içinden küçük büyük 24 çay ve nehir akmaktadır.

Kasaba, kale surlarının içine yığılmıştır. Burasını bırakınız: Yeni Antalya, Gazi Parkı'nın yanlarından portakal bahçelerine doğru büyüyecektir. Eski mahalleler, Ankara'nın eskisi gibi, geniş yollarla havalandırılacak, fırsat düştükçe düzeltilecek, fakat yeni plan şehrin şimdiden büyük bir imar manzarası gösteren parçasında bir Yenişehir, bir de büyük bahçeli evler kısmı ayırarak, Akdeniz'in hiç şüphesiz en güzel kışlık şehirlerinden birinin, Türk rivierasının temellerini atacaktır.

Şehirde imar hareketinin iyi başladığını söylemeliyim: Baştanbaşa yeni yapılan beton ve ferah çarşı, demiryolu istasyonunun kuracağı yeni ticaret ve iş kısmı ile, yeni mahalleler kısmının ortasında kalıyor. Genişletilmiş olan cadde, sizi, eski kasabanın üstünden Gazi Parkı'na çıkarmaktadır... Deniz boyunca böyle geniş bir parçanın hurmalar dikilecek olan bulvarla bölünerek serbest bırakılmış olması mesut bir düşüncedir.

Antalya'nın bir başka güzel talihi, parktan ileriye doğru, deniz kenarının binalarla kapatılmamış olmasıdır. Bu kıyı seddi üstündeki yol kadar, güzel manzarası olan sahil yolu bilmiyorum.

Şimdi iptidai bir bahçeler geçidi olan bu yolda beş on dakika yürüdükten sonra, Erenkuş burnuna varırsınız: Karşınızda engin, yanınızda dar deniz, düşersular, portakal bahçeleri ve onun sonunda 3500 metre yüksekliğinde dağlar! Otomobille bir saatte sıfırdan bulutlara çıkabilirsiniz. Sıcak Anadolu kıyılarının bir hususiyeti de kısa mesafelerle Boğaziçi serinliğinde yaylalara kavuşulabilmesidir.

Türkiye'nin en ihtiyar çınarının Bursa'daki Alufeli çınar mi yoksa Antalya'da evkafın bahçesindeki 16 metre genişliğindeki çınar mı olduğunda tereddüt ederler. Rutubetin, güneşin ve akar suyun neler

yaratabileceğini Antalya bahçelerinde seyretmelisiniz.

Cenubî Amerika'nın bakir ormanlarından bahseden bir muharrir: "Bastonumu eksem filizlenecek!" diyordu. Evkaf bahçesinin kenarına sınır yapmak için odun kesmişlerdi. Uzun müddet güneşte kaldıktan sonra, hendeklere kakılan bu odunların yarısı filizlenmiştir. Portakal bahçelerinin içinden çıkıp birkaç kilometre gittikten sonra, emsalsiz plajlardan birine iniyorsunuz. Gözün alabildiği kadar kumsal, sonra kum tepelerinin arkasında koru ve bahçe olabilecek alçak bir boşluk, nihayet bir gün plaj evleri ile donanacak olan bir sırt!

Şehirde, bahçelerde ve plajlarda dolaşırken, Antalyalıların dilinde ikide bir, bir başka Akdeniz şehrinin ismi dolaşır: Nis (Nice). Antalya'nın tabiat olarak Nis'te kıskanacak bir şey bulmayacağına şüphe yoktur. İklim bakımından, Antalya kışı Nis kışından daha ılıktır. Rutubeti Nis'ten biraz fazla, fakat senelik sühunet farkları ile gece gündüz arasındaki sühunet farkı daha azdır.

Antalya'da pek az ağaç yapraksız kalır. Körfezler, burunlar, koylar, mağaralar, düşersular, Antalya kıyılarına eşi bulunmaz bir müstesnalık verir. Şehrin garbinde, bir yaz günü, beş altı saat içinde dört mevsim dolaşılabilir.

Hiç şüphe yok, bir gün bütün Akdeniz yatları Antalya ve onun yavrusu olan Alanya'ya uğrayacaktır. İstanbul-Antalya, AnkaraAntalya ekspreslerinin bir gecede yolcularını bu sahile boşalttıklarını görür gibi oluyorum. Ekspreslerden inenler, otomobil veya elektrikli tramvayla, en güzel deniz tabiatını ve tarih toprağını geçerek Alanya'ya gideceklerdir.

Bu, Antalya'ya gelecek olanların değil, Antalyalıların elindedir: Bir şehir değil, bir memleket besleyecek olan topraklar, çay ve çağlayan sesleri arasında, sây (çalışma, çalışıp çabalama, emek sarf etme, ceht) ve karar bekliyor: Buralarda medeniyet, hemen yayılabilecek kadar kolaydır.

Kolay diyorum. Çünkü ben Kemalizm'in en büyük düşünce inkılabı, yapmak iradesi olduğunu kabul edenlerdenim. Size mümkün olan şeyin niçin yapılamayacağını söyleyenler, bu vatanın imarcı ve inşacı adamları değildirler. Onlar Babıâli kâğıtçılarıdır.

İnşacı ve aynı zamanda hayatçı gençler! Hiç kimse Nis'e ılık bir kış geçirmek için gitmez. Herkes hayata ve harekete gider.

Memleketimiz azametli bir sahnedir: İçini diriltiniz. Kadın, ev, yol, bahçe, musiki ve şevk ile siz tabiatı tamamlayınız.

Meltemleriniz boşa esiyor: Deniziniz yelkensizdir. Çağlayanlarınız boşa düşüyor. Plajlarınızda henüz çadır kurulmaktadır. Antalya da her güzel tabiat parçası gibi, ancak bir malzemeden ibarettir.

Bakınız, bu satırları yazarken ben bozkırdayım. Burada ne palmiye ne hurma ne de portakal yetişir. İmar, burayı memleketin en güzel yerlerinde bile aranacak bir rahat köşe hâline getirmiştir. Suyu yer altından çıkarıp havuzlarda seyrediyoruz. Her akasya dibini sulaya sulaya bir yeşil bahçe kuruyoruz. Orada ise tabiat, bozmak istediğiniz zaman bile, sizi yeniyor.

* * * * *

Genç sahil zekâsı, Kemalizm ülküsü ile yeşermiştir. Lisenin 500 çocuğunu karşımda gördüğüm vakit, bu mektebin kapanmış olması ihtimali beni ürpertti.

XII

En küçük sermaye, Antalya'da birkaç sene içinde eser verir. Hele demiryolu buraya vardıktan sonra, şehrin ve bahçelerin büyük bir hızla büyüdüğü görülecektir.

Şurada burada ücretli iş arayan mütekaitler (emekli) için Antalya hazır bir saadet toprağıdır. Portakal üç senede meyvelenir, bahçelerin dört yanını dolaşan sular, zerzevatçılığı bir çocuk sanatı olabilecek kadar kolaylaştırmıştır.

Antalya'da ucuz toprak ve yerleşecek olanlara kılavuzluk edecek müesseseler vardır.

İpekçilik enstitüsü, Antalya ve köylerine yeni bir kazanç yolu hazırlamıştır. Bu sene 48.000 fidan dağıtılmıştır. En iyi ipek neticesini Antalya'nın vermiş olduğunu söylüyorlar. Mahsul burada Bursa'dan bir ay evvel yetişiyor. Verim, elastikiyet ve mukavemet, Bursa ipeğinden daha iyidir. Kozalardan alınan ipek nispeti 5 kilo 325 grama karşı, 4 kilo 825 gramdır.

Kozacılıkta ne kadar geri olduğumuzu ve meydanın ne kadar boş olduğunu anlamak için şu rakamlara bakınız: Japon istihsali 381 milyon, Çin istihsali 181 milyon, İtalyan istihsali 68 milyon, Bulgar istihsali 3 milyon kilodur. Biz harpten evvel Suriye ile birlikte 20 milyona kadar varmıştık. Şimdi bir buçuk milyon kilodayız.

Cumhuriyet sulama işine sarıldıktan sonra, Antalya köylerinde de pirinç başlamıştır. Yalnız Maraş usulü denen iptidai ve tehlikeli sistemle her gün mücadele etmek lazım geliyor. Pirinç ektiren efendi, hükümetin çıplak köylünün sivrisineği ile bu kadar meşgul oluşuna bir türlü akıl erdiremiyor.

Antalya'nın yerli muzu, iyi cins değildir. Evkaf bir müddetten beri bahçesinde Alanya muzu yetiştirmeye çalışıyor. Son senelerde müstesna soğuklar, bu muz fidanlarına ziyan vermiştir.

En büyük ve düzgün Halkevi binalarından biri Antalya'da bitmek üzeredir. Antalya gençleri bu eve ve daha birçok müesseselere layıktırlar. Köycülükte en iyi eser veren gençliğin, Antalya güzideleri olduğunu söylemek isterim.

Antalya teşebbüsü öteki vilayetlerimize örnek olabilir. Onun için ora gençliğinin köy vazifesini nasıl anladığını biraz izah etmek gerektir.

Cumhuriyetin en iyi kanunlarından biri köy kanunudur. Yapıcı bir kafa, bu kanundan istifade ederek Türk köyünü kurtarabilir. Fakat her muhtar, güzide demek değildir.

Antalya'da her kazada üç köy Örnekköy olarak ayrılmış ve her biri bir hekim, bir ziraatçı, bir mühendis veya muallimin vasiliği altına konmuştur. Bu gençler, köyleri için üç senelik bir program yapmışlardır.

Mesela Çirkinoba köyünün programını alalım. Üç genç bu köyü, modern bir Türk köyü hâline getirmek için şöyle düşünmüşlerdir:

1. Köyü çirkinleştiren harımlar (tarla ve bahçe çevresindeki çit) kaldırılmalıdır.

2. Evler badanalattırılacaktır.

3. Bir ağaç dikme bayramı yapılacak, her ev sahibi, evinin önüne on kavak dikecek, bu suretle büyük köy caddesi ağaçlanmış olacaktır.

4. Dört dönümlük bir narenciye numune fidanlığı, zeytin ağaçlarından bir koru, yarım dönümlük dut, kayısı, badem tohum maktai, ev başına ellişerden 2500 dut fidanı dikmek için ayrıca bir dutluk tesis edilecektir.

5. 2500 dut fidanını Halkevi Köycüleri temin edeceklerdir. 6. Tayyare motorlarında kullanılan bir nevi yağ istihsaline mahsus Reçinüs nebatı tohumu yarım dönümlük bir sahada tecrübe olunacaktır.

7. Köyde fennî tavukçuluğa başlanacaktır.

8. Sütten ve yoğurttan yağ istihsali tarzı ve peynir imali köylüye öğretilecektir.

9. Zamanında depo aygırları götürülüp köy hayvanları ıslah edilecektir.

10. Köylü iyi tohum ekmeye alıştırılacaktır.

11. Köyde hayvanlar için ahır ve yemleme usulü tesis ettirilecektir.

12. Bir köy odası ve bir mektep yapılacaktır.

13. Komite haftada, nihayet 15 günde bir köy işlerini kontrol edecektir.

14. Bir zirai kredi kooperatifi teşkiline delalet olunacaktır. 15. Lağra plajı yolu yapılacaktır. (Antalya yazılarında bahsettiğim plaj.)

16. Köyde nüfus, evlenme işleri ve diğer içtimai işler itina ile takip olunacaktır.

17. Bu program üç senede başarılacaktır. Programın tatbikine Muhasebe-i Hususiye Müdürü Muharrem, Doktor Vasfi, Ziraat Müdürü Rıza Beyler memurdurlar.

Çakırlar köyünün programında portakallık tesis etmek, Malta eriği ve kayısısı üretilmek, su yolları ve harklar kazılmak, katır yetiştirmek, topraksız köylüye toprak vermek, köyde yeni haralar yaptırmak, zemini toprak evleri tabanlatmak, bir Çakırlar köyü günü tesis etmek gibi hususiyetler göze çarpıyor. Bu programı ziraat mücadele müdürü Mustafa Şevki, Doktor Abdürrahim ve merkez ziraat fen memuru Nazım Beyler başaracaklardır.

Program ne kadar kolay yazılırsa, bu gençler onu o kadar kolay tatbik etmeye muvaffak olmuşlardır. Şimdiye kadar Çirkinoba köyünde şu maddeler tahakkuk ettirilmiştir: Numune fidanlığı, harımlar yerine parmaklık, her evin on kavağı, her tarla kenarına dut fidanı, tayyare yağı nebatı (tohum iyi çıkmıştır, muvaffak olmak ihtimali büyüktür), mektep için yer hazırlanmış, taş çekilmeye başlanmıştır. Komite, köylüler arasındaki ihtilafları halletmektedir.

Yormamak için diğer köylerin programlarını ve başarılmış iş cetvellerini yazmıyorum.

Köy, benim en büyük davamdır. Senelerden beri Türk köyünde Türk piyoniyelerini (yol açan öncü) arar dururdum: Onları Antalya köylerinde buldum.

Köy, yurdun köküdür. Bu gençler hayatlarının en hayırlı işini görmektedirler.

XIII

Antalya'nın üç büyük meselesi var: Su, orman ve toprak! Nüfusu saymıyorum: Onun için meseleden daha etraflı bir kelime bulmak lazımdır.

Su işi hem sulama hem sıtma işi demektir. Sıtma mücadelesinde çalışan Seyfi Bey ve arkadaşları ile, su işlerinde çalışan mühendis Halil Bey ve arkadaşlarını tebrik etmek isterim. Cumhuriyet, onların eserinde kuvvet bulmuştur.

El ele vererek çalışan hekim ve mühendis, Antalya ovalarında, cumhuriyetin halk sevgisini temsil ediyorlar.

* * * * *

Alakır, Eşen, Aygırca, Finike, Uçarsu, Aksu, Istanoz, Karagöl, Pınarbaşı, Kırkgöz, Küçükarap, Düden, Boğa, Büyükarap, Sarısu, Soğucak, Ilıca, Köprüçay, Karpuz, Manavgat, Kargı, Alara, Sedre, Dim, Oba, Hacımusa, Bıçkıcı, Küçüklü... Size Antalya ovalarındaki suların isimlerini sayıyorum. Antalya cumhuriyet nafiası ve sıhhiyesine kavuşuncaya kadar, bu isimler ölüm habercileri idi.

Kinin ve kazma hücumları, salgınları önlemiş ve her yerde toprak kurtarmıştır.

1931'de Kestel ovasını su bastı; şose, sular altında kaldı. Feyezan (taşma, taşkın, seylap) bir sene sürdü. Su işleri, küçüksular kanununu tatbik ederek, düdenleri ve mecraları temizletmiş, yeni kanallar açmıştır. Ova kurtulmuştur. Yirmi kilometre uzunluğunda kanal ve on düdenin temizlenip iskaralanması neye mal olmuştur, bilir misiniz? 2000 liraya! Bugün artık Kestel gölü kalmamıştır. Şimdiye kadar 10.000 hektar toprak kazanılmıştır.

Kırkgözler'de temizlenip on beş kilometrelik kanal 5000 liraya mal olmuştur. Ben Antalya'da iken kanallar henüz susuzdu: Bunlara su salıverildiğini gösteren resimleri sonradan aldım. Batak ve susuzluk yüzünden ovanın bu parçasındaki köyler ufalmış, halk göçmüştü. Şimdi 5.000 hektar toprak sulanacaktır. Sıtma yerinde portakal ve limon ağaçları göreceğiz.

Bıyıklı düdeninde kaybolan sular 5.000 liralık bir masrafla

kullanılınca Kırkgözler'in şarkında 4.000 hektar toprak kazanılacaktır. Dim çayından Alanya'da bahsedeceğim.

Elmalı düdenleri temizlendikten sonra, 11.000 hektar toprak sıtmasız, sulak bahçeler hâline gelecektir.

Sıtma mücadelesine 1929'da girmiştik. İlk mıntıka merkez kazası, Serik, Manavgat, Finike ve Kaş şubeleri idi. Sonra Elmalı, Korkuteli, Fethiye mıntıka içine alınmıştır. Bugün sıhhiye 320 köyde çalışıyor. Birkaç sene içinde 80.000 dönüme yakın bataklik kurutulmuş, 20.000 metreye yakın kanal açılmıştır. Artık geniş sıtma salgınları önlenmiştir.

Sıtma mücadele kanalları su işlerinden ayrıdırlar. Manavgat üç bataklığı olan bir ölüm yatağı idi:

"Manavgat'ın öldüremediğini Fenike, Fenike'nin öldüremediğini Manavgat istermiş," sözü meşhurdur.

Şimdi Manavgat bir sayfiyedir, 63.000 dönüm toprağı kurtulmuştur. Masrafın ne olduğunu bilir misiniz? 40 lira! Yani mühendisin yol parası!

Mücadeleciler Kemerağzı köyüne gittikleri vakit halk:

- Sekiz seneden beri çocuk sesi duymadık, diyorlardı.

Mücadeleden hemen sonra çocuklar ikiz doğmaya başlamışlardır. Vaktiyle Anadolu'da üç mıntıkada ölüm, doğumdan üstündü: Samsun, Siirt ve Antalya!

Antalya vilayetinde artık doğum, ölümü üstlenmiştir. Cumhuriyet, Antalya halkına sıtma ölümü göstermeyecektir.

Eski şehirlerin, kanallar tahrip edildikten sonra, sıtma yüzünden mahvolduğunu söyleyen bir muharrir:

- Bu ovalar Roma gibi, Osmanlıların da mezarı olacaktır, diyordu.

Cumhuriyet, genç idealistlerin iradesi ile buna cevap verdi. Ne Selçuklar ne de Osmanlılar kanallarda çalıştılar. Bataklık

büyüdükçe köprüleri uzatır oldular. Şimdi köprünün evvela Osmanlı, sonra Selçuk parçası lüzumsuzlaşıyor.

XIV

Yol ve kanal işlerinde hepimizi gururlandıracak ciddi faaliyetlerde bulunan Antalya'nın genç valisi Nazif Bey, gelecek sene Akseki yolunu bitirdiği vakit, vilayet hinterlandı birdenbire genişlemiş olacaktır.

Ve hemen şu sual hatıra geliyor: "Fakat ya ormanlar?" Çünkü bu mintikada Akseki ormanları yolsuzluk sebebi ile tahripten kurtulmuştu.

Evet ya ormanlar!

Bir ecnebi bakınız ne diyor: "Bu mintıka baştanbaşa ormanlıktı. Fakat bütün Akdeniz milletleri gemilerinin malzemelerini gelip buradan aldılar: Mısırlılar, Finikeliler, Yunanlılar, Romalılar, Venedikliler ve Türkler, hepsi buraların katranlarını kullanmışlardır. Son ormanları, şimdi Türk çobanı bitiriyor!"

Buna bir de müteahhit ve odun-kömürcü kelimelerini ilave ediniz.

Gene bir ecnebinin sözlerini dinleyiniz: "Türkiye Devleti, ormanlarını yalnız korumak değil, çoğaltmak zaruretindedir. Daha İstrabon zamanında Anadolu ormanları azalmaya başlamıştı. Fakat ondan 400 sene evvel Heredot şimdi çıplak olan yerlerde büyük ormanlardan bahseder. Romalılar, Bizanslılar, Selçuklar ve Osmanlılar ormanları kestirip durmuşlardır. Asırlardır hiçbir yeni fidan dikilmemiştir."

Almanlar diyorlar ki:

- Eğer ormanlarını tahrip etmeye alışmış milletler imdadımıza yetişmese, Alman ormanlarındaki fennî katiyet bizim kereste sanayiimizi temin edemez."

Gene bir ecnebi, hiçbir yerde orman müteahhitlerinden insaf umulmayacağını yazıyor.

Antalya etraflarında gezinirken, bir müddet dokunulmamış toprakları, buğday bürür gibi, çam bürüdüğünü gördüm. Sahilden biraz uzaklaşarak bakınız: İlk sıra dağlar tamamen soyulmuş, ormanlar dördüncü, beşinci sıraya doğru çekilmiştir.

Orman tahriplerine karşı hemen en katı tedbirleri almak lazımdır. Orman yakınlarında, hele nehir kaynaklarının etrafında ne köy ne de çoban bırakılmalıdır. Seyhan membain dört yanı ekinlerle sarılmıştır. Boş ovaların arkasında dağ soyan köylünün manası nedir? Hele cenup dağlarındaki Yörük göçlerinin hemen önüne geçmek lazım gelir. Kar, toprağı kapadığı vakit, bir çobanın, keçisine, tepesindeki yaprakları yedirmek için, 200 liralık bir katranı kesip devirdiğini yolda hikâye olarak anlattılar. Kabuğunun suyunu emip köpük kusmak için, Yörük çocukları adım başında bir çam kurutmaktadırlar. Bir Ankaralı kuruyan bir çamın ne demek olduğunu bilir.

Bütün türkülerde vatan, yeşil olarak anlatılmıştır, Antalya ormanlarını kurtaralım.

Bir gün bir orman memuru dağda Rum müteahhitlerinden birine rast gelmişti. Canı rakı içmek istiyordu. Müteahhitle bir kadehi bir çama pazarlık ettiler.

Memur içip keyiflendikten sonra:

- Bir kadehe iki çam! dedi ve sözünü tuttu.

Orman düşmanları, siz bir şehri, bir kasabayı, bir köyü değil, siz vatanı tahrip ediyorsunuz. Her harabe imar olunabilir, tabiat harabesi asla!

Bir de ormanlardan şimdiki kazancımızın ne olduğunu sorunuz: Belki büyükçe bir park masrafı!

Bu gidişle bir gün Antalyalılar kendi güzel yurtlarında Ayıntap şarkısının şu mısraını söyleyeceklerdir:

"Atımı bağladım ben bir dikene!"

Her tarafta genç kızlar gibi, yeşil ve taze çamlar baltadan kurtulmak için, cumhuriyete yalvarıyor:

Yaz olanda şu koyaklar otlanır,
Koçyiğitler pusatlanır, atlanır.

Mevsim, Yörüklerin göç zamanı idi. Binlerce insan sahil ovalardan ormanlık dağlara doğru çıkıyor. Kaynak başlarına, keçi kılından kara çadırlar kuruluyor. Niçin?

Sıtma kalktıktan sonra bir sebep daha kalıyor: Toprak!

Güleceksiniz. Size kaç gündür ovalardan ve nüfussuzluktan bahsediyorum. Topraksızlık sözünü garip bulmakta hakkınız var.

Fakat Antalya ovalarının bir kısmında halkın yüzde ellisi topraksızdır. Alanya'ya giderken dağ başında iki kulübeye rast geldik. Bunlar dimdik bir sırtı kökleyip arpa ekmişlerdi. Hiç şüphesiz bu kış veya gelecek kış yağmur toprağı akıtacaktır. Ondan sonra bu dağ parçasını Antalya ikliminin rutubeti ve güneşi bile yeşertemez.

Biraz daha aşağıya bakınız, İstanbul'da hasretini çektiğiniz güzel ve geniş plajlardan biri! Kumlar arasından çıkan dumanın ne olduğunu bilir misiniz? Topraksız köylü, Mısır'a göndermek için mangal kömürü hazırlıyor!

Fakat her tarafta ufuklar boyu boş toprak görmüştük: Bu topraklar portakal, muz, hurma, limon, zeytin, ipek ve pirinç veriyor. Bir tapu memuru köy damlarını köy dağları diye düzelterek, ak taş, kara taş diye hudutlayarak, içinden saatlerce geçtiğimiz yerleri bir adama bağışlamıştır.

Eski arazi kanunu, üç sene bakılmayan toprak devlete geçer, diye mülkiyeti vazifelendirmişti. Şimdi ise toprak mülkiyeti bizde mesuliyetsiz, vazifesiz bir hak olup çıkmıştır.

Ovalarda yolumuzu çeviren 14 çocuklu bir baba:

- Bize toprak verdiriniz, diyordu.

Mıntıkanın bazı yerlerinde köylerin topraksızlaştırılması beylerin menfaati idi. Bunlar bent yıkar, toprağı suya batırır, yok pahasına satın alıp köylüyü ormana sürerlerdi. Bu köylüler bir zenci gündeliğine müteahhitler hesabına çalışacaklardır. Buralarda dağlar dik ve yolsuzdur: Kereste çaylar içinden sahile sevk olunur. Köylüler dizlerine kadar su içinde, bey köleliği etmedikçe, bu ticaretten kolayca milyonlar kazanılmaz.

Bir gün devlet ve halk işleri ile uğraşan arkadaşlarıma sordum:

- Kanallar açıyorsunuz, hektarlar kurtarıyorsunuz. Sıtmayı kaldırıyorsunuz. Mıntıkanızda kışınız yoktur. Burada bir evi kaça oturtabilirsiniz?

- Eğer toprak olursa çivi parasına!

Evet, çivi parasına, şimdi dağlarda dolaşan 50 Yörük'ü ovalara yerleştirmek mümkündür. Bunların hayvanları vardır. Etraftan bakaya vergileri buğday olarak alınız: Yerleşecek olanlara hem yiyecek hem ekecek verirsiniz. Eli toprağa değmemiş olanlara bile, ilk adımda kara saban çiftçiliğini öğretmek kolaydır.

Ovalarda 500 veya 1000 evlik köyler, bir iki mevsimde yerleşebilir. Kıbrıs'tan gelen muhacirler, yer bulamadıkları için geri dönmüşlerdir. Kıbrıs'ta 60 bin Türk var. Karadeniz kıyılarında nüfus bunaltısından kaçıp, orman yakarak tarla sahibi olan muhacirlere de kışsız Antalya ovalarının yolunu gösteriniz: Cumhuriyetin Akdeniz kıyılarında işi güç değildir.

Oba köylüleri göçebe idiler. Portakal bahçelerini yaptılar. En fakirlerinin kesesi şimdi senede 200 lira görüyor.

Anadolu'da işletilmeyen 1075 çiftlik 6 milyon dönüm toprağı muattal bırakıyor: Bu memlekette topraksız köylü, cumhuriyetçi kulağının işitmeye asla tahammül etmeyeceği bir tuhaflıktır.

XV

Sağa, sola, arkaya, düze veya dağa, Antalya'dan ne tarafa giderseniz, akşamüstü, yeni ve ayrı bir şevk ile şehre dönersiniz. Tabiat ve tarih, burada aylarca tükenmez.

Antalya'nın yazlığı, 900 rakımındaki Korkuteli yaylasıdır. Yol üstünde zakkumlarla bezenmiş Düzlük çamlığından geçeceksiniz. Antalya, bu güzel ormanın, şehit korusu olarak kalması için elinden geleni yapmalıdır.

Oradan Elmalı ve Finike'ye gidebilirsiniz. Sonra henüz yolu yapılmakta olan Akseki'nin bakir ormanları, nihayet Alanya ve onun yolu üzerinde Manavgat var.

Kayadan tarasalar üzerine oturup uzun uzun, Manavgat şelalesini dinleyiniz. Karşınızda binlerce beygir kuvveti, boşuna köpürüyor ve şimdi bir küçük tahta su değirmeni çeviriyor. Bu şelale beyaz kuvvetin en zengin kaynaklarından biri olabilir. Bir gün mıntıkanın birçok şehir ve köylerinde Manavgat elektriği yanacak Antalya-Alanya treni onunla işleyecektir.

Mıntıkanın kik ve yüzme yarışları da hiç şüphesiz Manavgat çayında yapılacaktır. Suya eğilmiş ağaçların ve çamların altından geçen bu çay bana, o kadar sevdiğim Taymis kıyılarını hatırlattı. Kayığınızla giderken, kadehinizi doldurup suyunu içebilirsiniz. Kıyıları o kadar boştur.

Üç mil ileride Çamburnu ile Akdeniz'e ulaşan, geniş ovalı Manavgat, Antalya mıntıkasının en korkunç sıtma yataklarından biri idi. Manavgat ismi, orada yaşamış değil, orada bir gece uyumuş olanları senelerce ürpertirdi. Sıtma mücadelesinden sonra Manavgat bir sayfiye olmuştur. Öle öle tükenmek üzere iken, bir iki sene içinde yüz ev birden arttı. Akseki yolu açıldıktan sonra, Konya'ya en yakın Akdeniz kasabası bu olacaktır.

Eski Antalya harabesi Manavgat'ın 6,50 kilometre ilerisindedir. Burası eski zamanların büyük şehirlerinden idi. Fakat biraz uzakta Aspendos harabesini de görmüştüm, Korkuteli yolu üzerinde, Küllük Dağı'nın tepesinde, şimdi katırla bile güç gidilen Termesos harabesi hepsinden eskidir.

İskender, Termesos'un kapılarından geri dönmüştür. İki dağın arasında bu kapının harabesi hâlâ duruyor. Antalya'nın her tarafında, tepeler ve dağlar üstünde, hayalde asılları canlandırılacak kadar iskelet bırakmış olan bu şehirleri sık sık bulacaksınız.

Antalya'ya bir harabeler coğrafyası, bir harabeler hartası, bir harabeler tarihi ve harabe yolları lazımdır. Şimdi henüz memleketin dirisi ile uğraşıyoruz, diyenler bulunabilir. Ancak Antalya'nın zaten kendi yolları bu harabelere uğrayarak geçiyor. Hepsini kısa otomobil veya ucuz merkep yolları ile yol üstündeki köylere bağlamak kolaydır.

Ve Aspendos'un amfisinin basamaklarında Türk imarcısını düşündürmek isterim. Antalya mıntıkasının sürü sürü 'site'lere hayat veren değerlerinden hiçbiri azalmamıştır.

Ve benimle beraber, geliniz, eski Antalya amfisinin en üst basamağına çıkalım. Bu yarımadayı çeviren güzel kumsalı, kırık sütun ve heykel parçalarını, yeni bulunmuş olan lâhtin tasvirlerini bırakınız.

Siz benimle beraber, burada, Anadolu'nun ebedî birliğini bozmak isteyenlerden birinin muazzam mezarı üzerindesiniz. Karlı tepeleri ve sırtlarında çam ormanları ile tekevvün devam ediyor gibi, Anadolu'nun bağrından Akdeniz'e doğru akıp gelen şu dağlara bakınız. İşte Akdeniz'in bu kıyılarının sahipleri o dağları siper edinmiş olanlardır.

Manavgat, Eski Antalya'yı belediye sınırı içine almalıdır. Bugün, kaza merkezi, Çamburnu ile bu yarımadaya doğru büyüyecektir.

XVI

"Padişahın bir şehri var; kışı bahar gibidir." Selçuk Alanya'sı için söylenmiş olan bu şiir yerine, Türk Akdeniz'inin bu eşsiz kasabasına başka bir söz hediye etmek isterim: "Alanya'yı görmeden ölmemeli!"

İki koy çizgisinin ortasından, engine doğru, 200 metre yüksekliğinde bir kayalık uzatınız. Türk Anadolu, Akdeniz'e bu kaya külçesinin burnu ile saplanmıştır.

Dağın bir kenarında Selçuk tersanesi ve kolaylıkla tamir edilip kullanılabilecek olan üç katlı Kızılkule var.

Dış ve iç surları aştıktan sonra, tepede, bir cami, bir küçük mabet, bir de çınar göreceksiniz. Belki Akdeniz en iyi bu çınarın dibinden görünür. Buradan açılan manzara bir 'Fatih'in gözünü ve ruhunu doyurabilir.

Kalenin içinde Selçuk çarşısı, henüz dükkânları sayılacak kadar ayaktadır. Büyük sarnıçlardan, halâ surların içini ve dışını koru yapmak için istifade olunabilir. Kale çocukları buraya ziyaretçiler geldiği vakit, sarnıçların kuyularına girip seslenmeyi âdet edinmişlerdir. Bu ses, sanki asırları uyandırıyor; üst üste yığılıp kalmış olan bütün maziler, karanlığın dibinden, derin bir ıstırap çığlığı ile kalkınmaya uğraşıyor.

Türk milletinin kurtuluşunun en iyi Afyon Kalesi'nden seyredildiğini yazmıştım. Devletin kuruluşunu görmek için Ankara Kalesi'ne çıkacaksınız. Alanya Kalesi'nden, Türk Anadolu'nun güzel talihi, engin ve ebedî görünüyor. Kalenin içini ve etrafını molozlardan ve yıkılardan temizleyip burasını Türk milletine bir kürsü olarak serbest saklamalıdır.

Kaleden sağa, sola ve arkaya baktığınız vakit, Türk Akdeniz'inin en iyi portakal ve muz yetiştiren topraklarını ve belki de en güzel plajlarını görürsünüz. Evler, Erenköy'de olduğu gibi, geniş bahçeler içindedir. Kasaba henüz küçüktür; çünkü bugün uzaktır. Geçen senelere gelinceye kadar Alanya, Antalya'ya katır yolu ile bağlı idi. Sonra toprağının yetiştirdiği meyveler, cumhuriyetin himaye kanunlarından sonra, Türkiye'de yenebilmeye başlanmıştır.

Alanya toprağının bir dönümüne 60 portakal ağacı ekilebilir; her

ağaçtan 1500 meyve alınabilir; bahçe bir defa yetiştikten sonra, masraf gittikçe düşerek, dönüm başında her sene 12 liraya kadar iniyor.

Halk, Dim çayı kanalını bir taşlık dağın iki böğrüne doğru açmıştır. Eğer burada sınaî ameliyat tamamlanacak olursa, Alanya'nın iki tarafında on binlerce dönüm yeni toprak kazanılacaktır.

Alanya, Selçukların kışlağı idi. Konya'dan buraya kadar derin vadiler köprülerle kemerlenerek ve yollara padişahla vezirlerini barındıracak kervansaraylar yapılarak, iç şehir Akdeniz'e bağlanmıştı. Selçukların oturduğu karşı sırt, has bahçe diye anılmaktadır. Mimar, yeni şehrin gene serin olan bu sırtlar üzerinde inkişaf edebileceğini düşünmelidir.

Kışın Anadolu'nun en tatlı sıcak iklimi olan Alanya'nın 30 kilometre arkasında, yazın, Anadolu'nun en ferah serinliklerinden biri olan yaylası vardır. Yaylada bahçeleri, bağları, meyvelikleri ve köşkleri ile ikinci bir kasaba kurulmuştur.

İnsan yeşil bahçeler üstünden ormanlı dağlara bakındığı zaman, Anadolu stepi onların arkasında mıdır, diye düşünüyor. Sanki lav bloklarından birkaç sene uzaktayız.

Kaleden inerek, Burun kayasını denizden dolaşınız.

Selçuk tersanesinin ve Kızılkule'nin karşısında biraz durunuz. Sonra büyük mağarayı geziniz, bu mağara, korsan yatağı idi. İçinde kale yoluna çıkılan bir gedik vardır. Büyük deniz, sanki parça parça, bu korsan ininin içine girerek dinleniyor.

XVII

Bu yazılarda, Türk Akdeniz'inin bir parçası sessiz ve cansız bir şerit gibi geçti. Bazı levhalar gördünüz. Bu levhaları hayalinizde istediğiniz kadar genişletip süsleyiniz: Kendinizi aldatmış olmazsınız.

Biraz daha konuşalım: Akdeniz kıyıları, Anadolu dağlarını siper almış olan milletin öz malı idi ve öyle kalacaktır, bu dağlarin önüne yerleşmeye özenen her istilacı, bir gün, mermerleri kafasında parçalanarak, sökülüp atılmıştır.

Anadolu milli olmaya mahkûm bir memlekettir: Onun ne toprak ne de halk birliği bozulabilir.

Bu kıyıların saadeti, iç toprağın, sarp ve yalçın dağların zahmetini çeken insanlara ait olmalıdır. İç toprak, bu kıyılarda teneffüs eder ve buradan tazyik gördüğü zaman, boğazına basılan bir dev gibi, dağlarını yuvarlayarak, çöllerini akıtarak, tarihin görmediği kahramanlık destanlarını yaratır.

Şu dağların üstünde Türk hürriyetinin sesi asla dinmemiştir. Türk Akdeniz'inde, bizim olan ve olmayan, bütün medeniyet hatıralarının hepsini geçecek olan cumhuriyet medeniyetini kuracağız. Bütün mazileri geride bırakacağız.

Sıtma ve sulamadan sonra, toprak işini halletmek lazım geliyor. Antalya ovalarında yeni ahalinin çivi parasına yerleştirileceğini söyleyenler mübalağa etmemişlerdir. Gelen halka yiyecek ve ekecek buğday bulmak güç değildir. Zorluk, şimdiki istimlak usulü ile toprak bulmaktadır. Buralarda büyük çiftliklerin birer kısmı sahiplerine bırakıldıktan sonra, gerisi yerleşenler tarafından 20 veya 30 senede ödenecek taksitlere bağlanmak gibi hususi bir şekil bulmak doğru olur. Bundan başka devlet, memleketin, Antalya ovaları gibi, bir iki yerini iskân sahası olmak üzere ayırıp başka yere muhacir konmayı yasak etmelidir. İskân kadrosu, sıtma mücadelesi ve su işleri teşkilatına bir iki memur ilave olunarak vücuda getirilebilir.

İlk iş Yörükleri dağa dönmekten alıkoymaktır. Ondan sonra şimalde ve cenupta ormanları tahrip eden köyleri buralara indirmek, nüfus kesafetinden yurtlarını bırakan Karadeniz köylülerine bu ovaların yollarını göstermek icap eder. Karadeniz'in bazı yerlerinde birkaç dönüm tarla içinde çırpınıp duran halk, bu ovalarda sây ve iş

hürriyetine kavuşacaktır.

Ray, Antalya ile kasabalarını kalabalıklaştıracaktır. Henüz tabiatının bakir güzelliği bozulmamış olan bu yerlerde plan, gelişi güzel inşa akınını önlemelidir.

Dağlarda devlet korkusu eksiktir. Ormanlara, yalnız devlet işletmesi yahut kolayca murakabe ve mesul edilecek olan büyük sermayeli işletmelerden, başka hiçbir baltanın girmesine müsaade olunmamalıdır. Seyhan membaları gibi, köy tarlaları ile sarılmış olan nehir başlarındaki köylüleri hemen kaldırmak zarureti vardır.

Antalya'yı ziyaret eden bir devlet adamımız, caddelerde ve bahçelerde akasya ağacı gördüğü, zaman:

Bu ağacı Ankara'ya bırakınız, demişti.

Türk Akdeniz'inin sıcak kıyılarına inenler, düzlerde bu iklimin yetiştirdiği hususi ağaç ve çiçekleri görmelidirler.

Her sene birçok genç mimar yetiştiriyoruz: Belediyeler, evleri ve bahçeleri mütehassis sanatkârlara çizdirmek için rehberlik etmelidirler. Tabiatın güzelliği inşa manzarası ve hayat manzarası ile canlanır. Sokakları duvarla kaplanmış, evleri kalfa göreneğinin eline teslim olunmuş olan, bahçelerinde ve yollarında kapalı kadınlar ve şevksiz insanlar dolaşan bir kasaba tabiata hiyanet ediyor demektir.

Vali Nazif Bey Antalya'da her kaza merkezi için senede bir gün ayırmıştır. Mesela Alanya gününde vilayetin her tarafından halk oraya gider, orayı şenlendirir ve tanır. Anadolu'da iç seyyahçılıkla Antalya'da düşünülmüş olan bu kasaba günleri, Anadolu'nun en derin hüznü olan, büyük hareketsizliği ve gurbet havasını gidermektedir.

Afyon'un ılıcaları, Isparta'nın ve Burdur'un bahçe ve gölleri, Antalya ve Alanya'nın ılık güneşi, hurma, muz ve portakal bahçeleri, pek yakın senelerde bu mıntıkaya memleketin her tarafından insan akıtacaktır.

Hepsini yaşarken yapacağız; yaşarken göreceğiz. Millî kurtuluşun hudutsuz istırabını çeken bu nesil, bu topraklarda ömrünü mesut bitirmeye layıktır.